

Vida Gábor

Senkiháza*Erdélyi lektúr*Magvető
Budapest, 2023

Kispál Dániel

MAJD MARAD A MAJD

Vida Gábor *Senkiháza – Erdélyi lektúr* című regénye bizonyos tekintetben újratertem és átértelmez olykor már-már romantizált és akár toposszá is vált motívumokat. A szöveg számos szempontból megközelíthető, izgalmas értelmezési lehetőségeket kínál fel számunkra, legyen szó akár a terek – legfőképp Erdély – metaforikus ábrázolásáról, az identitáspoétikáról vagy a mindent beborító sajátos történelmi események nyomasztó súlyáról. A szerző sűrű, az eseményeket – de legfőképp az események kontextusát –, a szereplők lelkiállapotát és a környezetet részletező prózanyelve olyan természetesen szervezi a regény szövegét, mint amilyen természetességgel és megállíthatatlanul szűrődnek be a huszadik század komor évtizedeinek eseményei a Marosvásárhelytől kétórányi vonatútra fekvő kisváros, Namajd lakóinak életébe.

A mű alcíme lektúrként jelöli meg a szöveget, noha a szerző korábbi munkáit ismerő olvasók még a regénnyel való találkozás előtt bizonyára sejtik, ez valamiféle játék, és a *Senkiházát* elolvasva azt mondhatják, igazuk volt. Hiszen témájában valóban számos olyan motívumot vonultat fel a könyv, amelyek akkor is izgalmassá tennék, ha pusztán a cselekménye volna fontos. Gondolok itt akár az augusztus elsejei vásár napján az égboltot átszelő repülőre és annak utasaira, titkosügynökökre, szerelemre és kalandokra, háborúra és békére, az élet értelmének felkutatására. Ugyanakkor ennél esztétikai értelemben mégis sokkal

többet kapunk. A cselekmény sokszor inkább csak kísérője az izgalmas motívumoknak, amelyek több perspektívából rajzolják ki a korszak Erdélyének, emberének, lelkületének, Romániájának eddig kevésbé ismert arcát.

A szöveg időszerkezete fokozatosan bontakozik ki, néhol kapunk konkrét dátumokat, de a legtöbb esetben olyan nevekkal és mozzanatokkal is találkozunk, amelyek által tisztában leszünk azzal, hogy a mű a második világháborút megelőző néhány évet, magát a háborút, illetve az azt közvetlenül követő zűrzavaros időszakot tárja fel. Középpontjában a már említett Namajd városa áll, amely – akár Erdély és egész Románia – a szereplők származásának tekintetében sokszínű település, ugyanakkor a létezés felől szemlélve ezek az emberek mégis közel állnak egymáshoz. A város életében vannak olyan meghatározó események, amelyek túlmutatnak az egyes embereken, és a közösségi identitás egyfajta formálójaként is elgondolhatók. Ilyen például a minden évben megrendezett országos vásár és az Anna-bál. Az egyre inkább sűrűsödő történelemfolyamban ezen események ismétlődése jelenti a város lakói számára a nyugópontot.

Ebbe a sokszínű, de valahol mégis monokróm és állandó térbe érkezik meg a regény központi figurája, Kalagor Máté, aki identitásában a leginkább megragadhatatlan karakter, senki sem tudja teljes mértékben elfogadni, mindenhol idegenné válik. A románok magyarként, a magyarok románként tekintenek rá, csángó származására is többször utal a szöveg, illetve maga a Kalagor név is. Máté, akinek minden papírján máshogy szerepel a neve, és tízévesen Mátyásként anyakönyvezték, a Kalagor vezetéknevet a görög kalugyer szóból eredezteti. Az identitás problematikájával szoros összefüggésben van Kalagor nyelvhasználata is, hiszen az a románban és a magyarban is idegenséget ébreszt. A műben egyébként a nyelv minden népcsoport és kisközösség sajátos stigmája, amely nemcsak az adott csoport által a nyelvhasználata miatt idegenné feltételezett személyt zárja ki a közösségből, hanem általa a csoport önmagát is bezárja: „[...] de Máténak ez a mondat tetszett: old, oldat, oldatlan, oldható, hatatlan, hetetlen, nyolcatlan. Tökéletesen megtanult magyarul, és mégis, van valami ebben a nyelvben, amit ti, akik csak magyarok vagytok, nem is hallotok. [...] Mert ez nem is egy nyelv, hanem több, nektek az a bajotok, áradt ki Máté, hogy ha valaki nem pontosan úgy mondja, amit hallani akartok; ha valaki nem azt érzi, gondolja, nem úgy fogalmaz; ha valaki nem pontosan veletek ért egyet; ha valaki nem úgy raccsol, dadog, selypít, mint ti, akkor az már

nem is magyar. És a magyar ettől egyre kisebb, a ti magyarságotok fogyatkozik minden egyes nap ettől, mindenkivel, aki nem úgy, nem azt, nem akkor...” (229).

Kalagort nem pusztán saját identitásának kutatása teszi az örökös útkeresés emberévé, hanem magánéletének sokszínűsége is. Kezdetben úgy tűnhet, hogy a Borával kötött házasság képes ezen a téren állandóságot biztosítani számára, ám az Alízhoz fűződő kalandok, vagy az Endzához történő vissza-visszatérések felszámolják ezt a lehetőséget.

Kalagor azzal a céllal érkezik meg Namajdra, hogy újra működőképessé tegye a vízerőművet, amely így árammal látná el a települést. Máté apja szerint a villamos energia jelenti a jövőt, így Kalagor munkálkodása nem pusztán egyéni sorsának, hanem a namajdi jövő építésének is tekinthető, és válaszul szolgálhat arra a kérdésre, amit a település nevének szerkezete ébreszt az olvasóban. Hiszen az egyértelműen a jövőre irányul, mintha csak azt mondanánk: na majd egyszer, na majd egyszer jó lesz, na majd egyszer mi is a kezünkbe vesszük és jó útra tereljük a sorsunkat. A település neve másrészt a jelen történetelenségét, állóképyszerűségét is jelöli, mintha a cselekvések által biztosított fejlődés tekintetében Namajdon megállt volna az idő.

Nem csupán a településnév olvasható többszörös jelentéssíkon, de a *Senkibáza* cím is, amely jelölheti egyrészt Máté és Namajd identitás-talan voltát, útkeresését, másrészt utalhat a cselekményben megjelenő zavaros korszakra, harmadrészt pedig egész Erdélyre.

Kalagor Máté mellett számos izgalmas szereplőt vonultat fel a szöveg, például Schwarzot, a német fotográfust, Tiegelmann Ahasvért, Lóczy Alízt, Mircea Dragomirt, Wolf Nellyt, Kékedy hadnagyot vagy Moldovant, akik sokszor követnek valamilyen meghatározott eszmét, ideológiát, de a történelem hatására néhányuknál ez átfordul (Nelly cionista lesz, Dragomir a vallás iránt kezd el érdeklődni, Ahasvért a visszatérése után nem érdekli a Zohár, Moldovan saját hazájában válik partizánná), mindez pedig ismét az identitáskeresés motívumát villantja fel előttünk.

A történelem többnyire lassan, komótosan hömpölyög végig a regényen és Namajd városán – melyet sokszor faluként neveznek meg, ami az identitáskérdés szempontjából ugyancsak lényeges –, amelynek története szintén zavaros, hiszen már a mű első oldalán azt olvashatjuk, hogy egy vásárhelyi történész megállapította, hamis volt az oklevél, amellyel Mária Teréziához folyamodtak, hogy megerősítse a település vásári kiváltságát. A történelem tényyszerűsége sok esetben át van szöve

a kollektív emlékezetből táplálkozó hagyományokkal, hiedelmekkel, babonákkal, amelyek olykor paradoxonokhoz és bizonytalansághoz vezetnek, de talán éppen ez teszi mégis elviselhetővé és élhetővé a közösség számára ezt a nehéz időszakot.

A mű egyik legnagyobb ereje abban van, ahogyan Vida Gábor Erdélyt ábrázolja. A róla szóló alkotásokban Erdély sok esetben működik egyfajta idealizált, már-már romantikus motívumként, ahol a hősök kiteljesedhetnek, megtalálhatják a szabadságukat, nyugalmaikat, lelki békéjüket. Az életlehetőségek, a személyiségfejlődés és az etikai perspektíva szempontjából tehát rendszerint letisztult és nyitott tér. Ebben a regényben viszont Erdély éppen a bezártságnak, a személyes és a gazdasági fejlődés hiányának lesz a megtestesítője. Namajd szűk terei, a narrátor által szinte eltűzött aprónak bemutatott házai, utcái metaforikus struktúrák mentén is értelmezhetők, és ilyen értelemben a szereplők sorsának determináltságát is láttatják. Az állapotot, amelyből szinte lehetetlen kiszakadni.

Szépen nyomon követhetjük ezt Kalagor szemszögéből is, aki kezdetben a szabadság, a megnyugvás és a beteljesülés lehetőségét látja ebben a tájban, a Namajd városától nem messze fekvő havasi tanyán: „Egy ház kell az erdőben, ahová haza lehet menni, lobog a tűz a kályhában, vacsorával várják, szeretik, csend van, és béke” (104). Azonban, ahogy egyre több probléma jelentkezik, a rendezettség megteremtése iránti vágy pedig ellehetetlenül, Mátéban fokozatosan alakul át ez az érzés, és a bukaresti forgatag újbóli megtapasztalása után éppen az elmentettjébe fordul: „[...] Kalagor nem igyekezett, mert szomorú volt, most mehet megint haza, abba a porfészekbe, ahol nem is tudja pontosan, hogy mit keres, meg nem is keres valójában semmit” (199). Máté számára Erdély zártsága Bukarest nyitottságával kerül szembe, hiszen a regény második felében utóbbi többször kínálja az élet lehetőségét. Ehhez azonban nem pusztán a nagyváros által nyújtott gazdasági és kulturális potenciál, az erdélyi polgárokhoz képest Kalagor nézőpontjából könnyedebbnak, lendületesebbnek, spontánabbnak látott emberek szükségeseek, hanem Máté ifjúkori szerelme, Endza is, illetve az ő öröminy származású családja, akik a leginkább képesek arra, hogy elfogadják Máté személyiségét.

Az egyetlen ember, aki Erdélyben autentikus módon képes jelen lenni, nem más, mint Iszlai, az öreg székely, aki Bora és Máté gyerekei számára egyfajta nagyapafigurát testesít meg. Iszlai többször is a hétköznapiak fontosságát hangsúlyozza, hiszen a mindennapos dolgok

elvégzése által építhető a jövő és építhető ki mindinkább a pozitív jövőhöz szükséges tér.

Erdély abból a szempontból is fontos, hogy az itt élő népcsoportok számára egyszerre testesíti meg a hazát és a hazátlanságot. Itt otthon is van mindenki, meg nem is. A román kultúra próbál utat találni magának, épül az ortodox templom, a legfontosabb hivatali tisztségeket románok töltik be. Ugyanakkor a tér közepén álló régi fa, az ágyneműkbe varrt nemzeti lobogók, az eldugott fegyverek, a kardok és a katonai egyenruhák mindvégig jelzik a magyarok reményét a területnek az anyaországhoz történő visszacsatolására. Ennek a kérdésnek azonban leginkább politikai értelemben van funkciója, a regényben már-már ironikusan hat, amikor a Namajdot elfoglaló orosz csapatok vezére kijelenti, hogy Románia van ismét. Mindez „cspupán” az utcák névadása és a birtokolt terek szempontjából lényeges, az itt élők szemében ugyanis a szóban forgó közterületek ugyanazt az aktuális elnevezés mögötti mélyebb jelentést fogják hordozni a jövőben is.

Vida Gábor regénye súlyos olvasmány, amely azon túl, hogy esztétikai élményt ad, és a jelentéslehetőségek izgalmas felfejtését kínálja, betekintést enged egy nehéz időszak bizonyos tekintetben sokszínű, bizonyos tekintetben pedig monokróm Erdélyének világába.